

КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ИСТОРИЯ И ГЕОГРАФИЯ В БЪЛГАРИЯ И РЕПУБЛИКА КИПЪР – СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ

**Доц. д-р Мая Василева,
гл.ас.д-р Катя Мишева**

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Abstract. This study explores the conceptual foundations of history and geography education in Bulgaria and the Republic of Cyprus through a comparative perspective, with a particular focus on upper secondary education. The main aim of the research is to analyze contemporary curricular models in both countries, identify similarities and differences in their structure, content, and pedagogical approaches, and highlight effective practices that could inform future improvements in Bulgarian education.

The methodology is based on a comparative analytical approach. The authors examine official curricula for history and geography in both educational systems, focusing on several key categories: thematic scope, instructional time, types of learning activities, and expected competencies. The study analyzes the Bulgarian curricula for lower and upper secondary education (including profile-oriented training in grades 11th – 12th) and compares them with the corresponding levels in the Cypriot system, particularly the lyceum stage. The analysis integrates both qualitative interpretation of curricular documents and systematic comparison of structural elements, including competency frameworks aligned with European educational standards.

The results reveal both shared characteristics and significant differences between the two systems. In both Bulgaria and Cyprus, history and geography education is grounded in a competency-based approach that aims to develop critical thinking, analytical skills, and civic awareness. However, the Cypriot system places a stronger emphasis on critical thinking, multicultural understanding, and the interpretation of historical processes without bias. It also integrates more extensive instructional time for history and includes a broader range of practical activities, such as project-based learning, fieldwork, and visits to museums and archaeological sites.

In geography education, the Cypriot curriculum demonstrates a clearer focus on global issues, environmental challenges, and the use of digital technologies, including

Geographic Information Systems (GIS). By contrast, the Bulgarian curriculum is more oriented toward regional geography and national context, with comparatively limited integration of digital tools and practical research activities.

Another important finding concerns the role of practice-oriented learning. The Cypriot educational model incorporates systematic experiential learning, encouraging students to actively engage in research, analysis, and real-world problem solving. In Bulgaria, although such approaches exist, they are less consistently implemented and often depend on individual teacher initiative.

In conclusion, the study highlights the strengths of both educational systems while identifying areas for improvement. It suggests that Bulgarian education could benefit from adopting elements of the Cypriot model, particularly in expanding practical activities, enhancing digital competencies, and promoting interdisciplinary and student-centered learning.

Keywords: Cyprus; Bulgaria; education; curriculum content; activities; competencies

Въведение

Преподаването на история и география в средното образование има за цел да формира историческо и пространствено мислене у учениците, както и да подпомогне разбирането на взаимовръзките между историческите процеси, географската среда и съвременните обществени реалности. Чрез изучаването на тези дисциплини се изгражда историко-географска грамотност, която позволява на учениците да интерпретират исторически събития и явления от различни епохи, да анализират икономическите и географските фактори, влияещи върху развитието на държавите, както и да осмислят съвременните международни отношения и геополитически процеси.

Образователната система на Република Кипър чрез учебните програми по история поставя особен акцент върху развитието на умения за критическо мислене. Чрез тях учениците се насърчават да изградят обективен и аналитичен поглед към историческото развитие на страната, към спецификата на кипърското общество и неговите връзки с гръцкия свят, както и към съжителството на различни етнически, конфесионални, национални и социални групи на острова. В по-широк контекст се разглеждат и отношенията с европейските народи и държавите от Източното Средиземноморие, както и с други региони на света¹. По този начин образованието съдейства за изграждането на уважение към културното и религиозното многообразие и за преодоляване на стереотипи и манипулативни интерпретации на историческите процеси.

Формирането на трайни знания и разбиране за историческите, културните и националните идентичности създава предпоставки учениците да се развият като осъзнати, активни и информирани граждани на Република Кипър. Именно към постигането на тези резултати е насочена учебната програма, която предполага, че до края на средното образование учениците ще са придобили

необходимите знания, умения и нагласи за критична оценка и приложение на историческите знания в различни обществени контексти.

В своето историческо и геополитическо развитие Кипър в известна степен демонстрира сходства с България. И двете държави са част от балканското и източносредиземноморското историческо пространство, с преобладаващо православно население и със значимо историческо наследство от продължителното османско владичество в региона. Съществената разлика произтича от географското положение на Кипър като остров в източната част на Средиземно море, разположен в непосредствена близост до политически и културно динамичния Близък изток. Това местоположение превръща острова в зона на пресичане на интересите на множество геополитически сили, което оказва влияние както върху историческото развитие на страната, така и върху интерпретацията и преподаването на история и география в училищното образование.

1. Общи и различни ментални особености на образованието

Образователната система на Република Кипър е добре структурирана и в значителна степен следва европейския модел на организация на образованието. Наред с това тя притежава и редица специфични характеристики, сред които се открояват централизиран учебен план, гъвкава система от факултативни учебни часове и сравнително висок дял на учениците, които продължават образованието си във висши учебни заведения. Прогимназиалният етап на образование е задължителен и обхваща ученици на възраст приблизително от 12 до 15 години (VII – IX клас). Учебният план включва широк спектър от общообразователни дисциплини, като всички ученици преминават през единна учебна програма без ранна специализация.

Гимназиалният етап (X – XII клас) се разделя на две основни направления – лицейно образование и професионално-техническо обучение. Лицееят предполага по-задълбочено изучаване на ключови дисциплини и предоставя възможност за избор на специализация в рамките на т.нар. „ориентировъчни групи“, като например природни науки, хуманитарни дисциплини, икономика или технологии. Сред задължителните учебни предмети са гръцки език, чужд език, математика, обществени науки и история². В края на обучението учениците полагат изпити, резултатите от които формират крайния бал Apolytirion, удостоверяващ завършено средно образование. Полученият сертификат се признава както в Кипър, така и в редица чуждестранни висши учебни заведения. Учениците, които желаят да продължат образованието си във висши държавни учебни заведения, полагат допълнително Панкипърски изпити.

Една от характерните особености на образователната система на Република Кипър е нейната мултикултурност, обусловена от историческото развитие на острова и неговото географско положение. В същото време, обра-

зованието е ясно ориентирано към европейските образователни стандарти, което го прави привлекателно и за ученици от други държави. В този контекст могат да бъдат открити някои основни характеристики на средното образование в Кипър, които позволяват съпоставка с образователната система в България.

Мултикултурна езикова среда. Гръцкият език е основният език на обучението в държавните училища, но английският език се изучава от ранна възраст. Като бивша британска колония, Кипър остава привлекателно място за живеене за значителен брой англоговорящи граждани. Освен това икономиката на страната е силно свързана с туризма, което допълнително стимулира широкото използване на английски език. Значителна част от населението, особено сред младото и средното поколение, владее свободно английски. Съществуват и частни училища, в които обучението се осъществява изцяло на английски език, което привлича чуждестранни семейства и подпомага културната интеграция. В България дори в частните училища с разширено езиково обучение преподаването се осъществява основно на български език.

Изпитна система. Панкипърските изпити изпълняват функцията на кандидатстудентски изпити и играят съществена роля за мотивацията на учениците. Подготовката за тях често включва участие в допълнителни занятия в т.нар. „фронтистирио“ – частни образователни центрове³. В България по време на пандемията от COVID-19 редица кандидатстудентски изпити за различни специалности бяха отменени. Първоначално това беше временна мярка, продиктувана от епидемичната ситуация, но впоследствие в редица случаи тя беше запазена. Това доведе до известен спад в мотивацията сред част от абитуриентите и до по-ниско равнище на подготовка на някои от студентите, постъпващи във висшите учебни заведения.

Професионална ориентация. От X клас учениците в Кипър избират академична или професионална насоченост, която включва определена специализация и система от избираеми дисциплини. Това позволява адаптиране на обучението към индивидуалните интереси, способности и бъдещи образователни цели на учениците. В българската образователна система сходна функция изпълнява профилираното обучение в XI – XII клас, докато професионалната ориентация е свързана с обучението в професионалните гимназии. Съществена разлика е, че в Кипър обучението в последния етап на средното образование продължава три години, докато в България то е с продължителност две години.

Продължаване на образованието във висши учебни заведения. Република Кипър се нарежда сред държавите с висок дял на ученици, които продължават образованието си след завършване на средното училище. Хармоничното съчетаване на традиции и иновации е характерна черта на кипърската образователна система и съдейства за подготовката на учениците за успешна

академична реализация както на национално, така и на международно ниво. Макар университетското образование в Кипър да се развива сравнително по-късно в сравнение с това в България, значителна част от младите хора избират да продължат обучението си в местни университети. В същото време, немалък брой студенти се насочват към обучение в чужбина, като особено предпочитана дестинация остава Великобритания – както поради исторически причини, така и поради широкото владение на английски език. Подобна тенденция се наблюдава и в България, където по-голямата част от абитуриентите избират български университети, но съществува и значителен дял от студенти, които продължават обучението си в чужбина. Сред чуждестранните студенти в България най-много са гражданите на Гърция⁴, като сред обучаващите се има и студенти от Кипър, особено в медицинските университети.

Използване на съвременни технологии в образованието. Училищата в Република Кипър активно внедряват дигитални технологии, онлайн платформи и елементи на дистанционно обучение. Дигиталната грамотност и развитието на критическо мислене са сред приоритетните компетентности в образователната политика на страната. В България дигиталните компетентности също са заложили в учебните програми, но тяхното практическо прилагане все още среща редица предизвикателства. В съвременните условия една от основните задачи на училището е да развива дигитални умения у учениците, както и да формира предметно-специфични и интердисциплинарни компетентности, които да им позволят активно участие в обществения живот и вземане на отговорни решения (Peter 2022, p. 4).

Предмет „Религия“. В държавните училища в Кипър се изучава православно християнство като част от културната и историческата идентичност на страната. В същото време, съществува възможност учениците да бъдат освободени от изучаването на този предмет. Православната църква в Република Кипър заема значимо място в обществения живот, което може да бъде сравнено с ролята на църквата в Гърция. В България въвеждането на подобен учебен предмет предизвиква сериозни обществени дискусии, докато в Кипър той е утвърдена част от училищната програма.

Настоящото изследване има за цел да анализира и сравни учебните програми по история във втория гимназиален етап в България и обучението в лицей в Република Кипър, както и програмите по география в VII клас (прогимназиален етап) и VIII клас (първи гимназиален етап) в България с обучението в гимназиалния етап в Република Кипър. Съпоставянето на тези образователни нива е обусловено от сходната целева насоченост на съответните учебни дисциплини и от стремежа да се открият общите характеристики и специфичните особености на обучението по история и география в двете образователни системи.

Сравнителен анализ на програмите по история

Общото разпределение по часове и теми по история в държавите е следното: в България обучението по история в профилирана паралелка (по-нататък ПП) е 268 часа всичко. Темите са представени в три модула: модул 1. Власт и институции; модул 2. Култура и духовност; и модул 3. Човек и общество⁵. В Република Кипър лицейното образование е три години и съответно часовете са общо 470. Темите, които изучават учениците в лицей, обхващат следните периоди: в I клас на лицей – „Каменна епоха – Римска епоха“, II клас на лицей – „Византийска епоха (IV в.) – Нова епоха (Френската революция и Наполеоновият период, 1789 – 1815)“, III клас – „Нова епоха (Виенският конгрес), 1814 – 1815 – до наши дни“⁶. Следователно часовете по история в кипърската образователна програма са значително повече в сравнение с българската. Дори и да се прибавят 126 часа от обучението в X клас у нас, общият резултат 394 значително изостава от 470 часа. Предметът история (профилирано обучение) в лицей в Кипър се преподава в I клас на лицей – 4 учебни часа седмично, във II клас – 6 учебни часа седмично, и в III клас – 7 часа седмично⁷. Реално наличното учебно време се изчислява, като се вземе предвид загубата на учебно време поради различни училищни дейности, както и подготовката и провеждането на оценяванията. Всички тези данни показват, че историческото образование е един от важните фактори на образователната система в Кипър.

Интерес представляват данните от таблица 1 относно разпределението на учебните часове в различните класове на лицей.

Таблица 1. Общо разпределение на учебните часове в различните класове на лицей

Вид дейност	Брой часове		
	I клас	II клас	III клас
Налично учебно време	87	147	161
Проектна дейност	6	4	13
Посещения на исторически / археологически обекти и музеи	4		
Изготвяне на историческо есе	5	9	13
Преговори – Тестове – Обратна връзка	8	6	7
Общо:	110	166	194

Учителите по история трябва да следват учебната програма, така че да осъществяват определените показатели за успех – *компетентност, съдържание и научно разбиране*⁸.

В таблица 2 е представено разпределението на часовете в ПП на втори гимназиален етап в България, като то е препоръчително и е изразено в проценти⁹.

Таблица 2. Разпределение на часовете в ПП в България

За нови знания	до 50 %
За упражнения и практически дейности	до 32%
За обобщение и преговор	до 12%
За контрол и оценка	до 6%

Проектни дейности, посещение на музей, разработване на отговор на исторически въпроси и други са посочени в дейностите извън училище, което означава, че са само препоръчителни. Въпреки че у нас има желание да се намалят темите за нови знания и да се увеличат практическите дейности, засега в кипърската образователна система те присъстват повече, отколкото в българската. Съдържанието на учебните програми по история в Република Кипър се състои от индикатори за успеваемост – учебни резултати, индикатори за компетентност – съответно учебно съдържание, проектни дейности и забележки. В проектни дейности освен създаването на проекти по посочени теми се предвиждат и организиране на посещения на археологически обекти и музеи (Кипърски музей, Никозия; Областен музей, Ларнака; Музей „Пиреридис“, Ларнака; Областен музей на Лимасол; Областен музей на Пафос; Археологически обекти – Хирокития, Калавасос-Тента, Сотира, Китион и много други). В параграфа „Забележки“ се препоръчва използването на публикуван материал по дадена тема, като има линк за препратка или са посочени конкретните източници¹⁰. В българската програма по история и цивилизации няма препратки до обекти или музеи и тази част остава лична инициатива на учителя. Присъстват индикатори за компетентност, теми и нови понятия, последните отсъстват пък в програмата на кипърското образование. В подробните програми по история за лицей (Кипър)¹¹ ясно са обосновани основните цели – формиране на историческо мислене и изграждане на историческо съзнание, насърчаване на критическия подход към историческите данни без стереотипи и предразсъдъци. Историческият материал се развива във времето и пространството (с помощта на географията). Важна цел е активното участие на учениците в процеса на преподаване чрез представяне на учебното съдържание с помощта на източници, и особено представянето чрез съвременните технологии. В българската програма повече се акцентира върху резултатите от обучението, а не върху целите. Като цяло, целите в профилираното обучение у нас са свързани с изграждането на пълноценни личности, конкурентноспособни на пазара на труда, възпитани в духа на демократичните ценности на гражданското общество¹².

Образователните програми и на двете държави отделят изключително внимание и акцентират върху компетентностите, които трябва да формират учениците в резултат на обучението по история. И в двете програми са заложи

компетентности в съответствие с Европейската референтна рамка на Европейската комисия за основните компетентности за учене през целия живот¹³. В образователните програми по история на Република Кипър чрез преподаването на предмета история се цели учениците да формират следните основните компетентности:

- компетентност по историческа грамотност;
- езикова компетентност;
- дигитална компетентност;
- лична, социална и учебна компетентност;
- гражданска компетентност;
- културни познания и изразяване¹⁴.

Българската образователна система се фокусира върху математическа компетентност и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите. Тази компетентност присъства в програмите за 11. и 12. клас ПП, като се разчита на междупредметни връзки между история, математика и ИКТ. Но пък отсъства компетентността историческа грамотност, която е присъща на програмата по история в кипърския лицей. Съвременното българско образование е ориентирано към природните и точните науки и развитието е съсредоточено именно в тези учебни предмети. Това се отнася особено за изграждането на STEM центрове в училищата, които са предназначени за предметите по природни науки, а не за обществените. В това отношение обществените науки в страната изостават. „Възприема се, че там не се правят изследователски проекти, опити и други и по тази причина на историческото знание не е необходима подобна съвременна подкрепа. Именно чрез STEM кабинет учениците ще могат да наблюдават виртуални схеми, музеи, да изграждат крепости или да преминават в друга реалност, така необходима за по-интересното и трайно усвояване на знанието“ (Misheva 2024, p. 105).

Въз основа на програмите от последните степени¹⁵ на българската и кипърската образователна система в таблица 3 са представени общите умения и нагласи. Също така са изведени и систематизирани специфичните за всяка от системите умения, които трябва да бъдат формирани чрез усвояване на историческото знание.

Таблица 3. Съпоставяне на компетентностните рамки в програмите на България и Република Кипър

Общи умения и нагласи	Специфични	
	България	Република Кипър
Разбиране на родната история в контекста на световната	Осмисляне на държавни модели, политически идеологии и функциониране на политическата власт	Оценяват и уважават религиозните и културните особености и менталитети на различни човешки общества

Умения за учене и прилагане на специфични техники на историческото познание	Разбиране на функционирането на съвременните демократични институции.	Развитие на ясен и жив исторически изказ както в устна, така и в писмена форма
Развиване на критично мислене и аргументиране на собствено мнение	Мястото на България в културно-духовни процеси и явления	Разбиране на факторите на историческото развитие, правейки препратки към много области на човешката дейност (политическа, идеологическа, икономическа, социална, културна, религиозна, екологична, природна и др.)
Обработване на информация: търсене и използване на разнообразни исторически източници	Творчество и креативност в разнообразните дейности в класната стая и извън училище	Използване и критично оценяване на възможностите на нетрадиционното историческо образование, които предлагат музеи, средства за масова информация, популярни издания
Уважение към демократичните ценности на гражданското общество	Български специфики във функционирането на основни социални и икономически модели	Наред с данните от историографията да правят изводи от различни научни дисциплини (география, филология, социология, история на изкуството, право и политически институции и др.), когато те се отнасят до исторически въпроси
Работа в екип на проекти и презентации, свързани с тематиката	Български специфики в процеса на формиране на гражданско общество	Сравнение на едно и също представяне (исторически препратки) на едно и също събитие, лице или явление
Адаптация в съвременното демократично общество в условия на културно многообразие и глобализация	История на България в контекста на европейската и световната история	История на Кипър в контекста на европейската история
Използване и съставяне на исторически карти, таблици и диаграми		

Програмата по история¹⁶ в кипърския лицей цели със завършване на училище учениците да имат придобити достатъчни знания относно:

– основните етапи от историята на Кипър и на гръцкия свят – от древни времена до днес, като се оценява приносът на гръцката култура към световната;

– историческото развитие на етнически, религиозни и национални групи, които живеят съвместно в различни епохи на острова, а също така на народите от Източното Средиземноморие и други райони на света;

– най-важните етапи от историята на европейските народи, особено на тези, които са допринесли за създаването на общо историческо и културно наследство, които чрез своите идеологии, политически и държавни преврати, кървави конфликти са спомогнали да се формира многообразието на Европа;

– големи исторически промени, настъпили в живота на хората във времето и пространството, свързани с благотворни взаимодействия между различни култури, за събития, чиито причинно-следствени връзки ускоряват или забавят историческите процеси;

– историческото минало на различни човешки общества и разбиране към тяхната особеност и уникалност.

Програмата за ПП в XI и XII клас¹⁷ в българската система цели със завършването на образователната степен учениците да притежават знания за:

- държавни модели и политически идеологии;
- еволюция на демократичния политически модел;
- видове власти и техните политически лидери;
- развитието на културата и духовността.

Изводи и обобщения

И двете образователни програми по история разглеждат родната история в контекста на европейската и световната. В края на обучението по история се отделят повече теми, свързани с европейската и световната история, отколкото с родната, но това може да се обясни с по-ранното задълбочено изучаване на историята на собствената държава. Компетентностите, които се цели да бъдат формирани, в по-голямата си част отговарят на европейските и са заложили в програмите. Необходимо е да се отбележи акцентирането в програмата за лицея в Република Кипър върху развитие на критичното мислене на учениците с цел да разглеждат историческите процеси без предразсъдъци, като се включва и съжителството на социални, религиозни, етнически и национални групи на острова, Източното Средиземноморие и други региони на света. Това разбиране за „другия“ и възпитание в толерантност отговарят на историко-географското и политическото развитие на страната. В българската програма тези елементи са слабо засегнати. Същественото различие е в структурата на самите програми. В програмата за ПП XI и XII клас освен компетентности, оценки и резултати, които присъстват и в програмата за лицея (Кипър), е въведен понятиен апарат. Програмата за профилирано обучение в лицея е значително по-широка в сравнение с българската. В нея са заложили основните принципи на историческото образование, конкретните и специални цели и начинът, по който те да бъдат достигнати чрез дидакти-

ческа методология и подходи. В помощ на учителя в програмата присъства Наръчник на преподавателя за организация на урока по история, а последната графа „Забележки“ съдържа важни препратки или е посочена допълнителна литература, свързана с разглежданата тема. В България учителите работят с програма, редица нормативни документи и книга за учителя, докато в кипърската образователна система всички тези материали са представени в самата аналитична програма, което е изключително удобно за учителите по история. Практическата част в историческото образование в България значително е ограничена в сравнение с тази в Кипър, където учениците имат занятия „на терен“ – посещения на музей, археологически разкопки и други. Тази практическа част е свързана с темите по родна история, което спомага за по-доброто усвояване на историческото знание (комплексно) и в същото време провокира много по-голям интерес у учениците, формирайки у тях допълнителни практически умения. България е държава с богато минало и историческо-културно наследство, което може да бъде използвано в образователните програми като теренна практика и обучение. Богатото тракийско, римско и средновековно наследство може да бъде сериозен фактор в разработване и провеждане на уроци на открито или в музей по дадени теми от програмата. В България съвместната работа на регионалните музеи с училищата става все по-обширна. Редица музеи вече имат разработени уроци на определени теми и много ученици получават своето историческо знание по атрактивен и интерактивен начин. За съжаление, по-голямата част от тези уроци са разработени за ученици от начален и прогимназиален етап и гимназистите, до голяма степен, усвояват материала, без да излизат от класните стаи. Ученици от профилираните паралелки с интерес към предмета и много често с желание да продължат във ВУЗ история, би трябвало да бъдат участници в експедиции, археологически разкопки и музейни изследвания с цел да приложат своите знания на терен и надградят своите умения и компетентности.

2. Сравнителен анализ на програмите по география

Сравнителният анализ на географското образование в България и Република Кипър показва съществени различия както по отношение на мястото на предмета в учебния план, така и в структурата и съдържанието на учебните програми. В българската образователна система обучението по география и икономика продължава, подобно на обучението по история, до края на първия гимназиален етап (X клас). След този етап учениците, които проявяват интерес към предмета, могат да задълбочат подготовката си в профилирани паралелки във втория гимназиален етап.

В образователната система на Република Кипър обучението по география има по-ограничено присъствие. То приключва в края на II гимназиален етап (еквивалент на 8. клас), след което предметът не се изучава в лицейния етап.

Съществена разлика се наблюдава и в броя на предвидените учебни часове. В кипърската система за география са предвидени значително по-малко часове – 1 учебен час седмично в I гимназиален етап и 1 учебен час във II гимназиален етап¹⁸.

С оглед на възрастовата съпоставимост на учениците настоящото изследване разглежда учебните програми по география за 7. и 8. клас в българската образователна система, които приблизително съответстват на гимназиалния етап в Кипър. В България предметът география и икономика се изучава 72 учебни часа в 7. клас и 36 учебни часа в 8. клас¹⁹.

Компетентностен подход в географското образование

Съществена особеност на образователната система на Република Кипър е силният акцент върху формирането на ключови компетентности чрез обучението по отделните учебни предмети. В контекста на географското образование се открояват следните основни компетентностни направления²⁰.

К1. Езикова компетентност – способност за ефективна комуникация и представяне на географска информация.

К2. Умения за самостоятелно учене и критично мислене, включително анализ на проблеми от ежедневието чрез географски подход.

К3. Пространствено мислене – разпознаване на пространствени модели, взаимовръзки и отклонения в географската среда.

К4. Вземане на решения и решаване на проблеми, свързани с взаимодействието между човека и природната среда на местно, регионално и глобално равнище.

К5. Емпирично изследване, включващо измерване, събиране и обработване на данни и формулиране на обосновани заключения.

К6. Работа с научни инструменти и избор на подходящи методи за провеждане на изследвания.

К7. Сътрудничество и социална отговорност, основани на уважение към човешките права.

К8. Креативност и интердисциплинарност, произтичащи от комплексния характер на географската наука.

Тези компетентности са разработени в съответствие с европейските образователни модели и до голяма степен съвпадат с компетентностната рамка, заложена в българските учебни програми по география. В българската система също се акцентира върху формирането на ключови компетентности, свързани с комуникацията на български език, математическата и научната грамотност, дигиталната компетентност, уменията за учене, социалните и гражданските умения, както и компетентностите за устойчиво развитие и здравословен начин на живот. Важна роля в този процес имат междупредметните връзки, които са изрично заложили в учебните програми.

Структура на учебните програми

В структурно отношение програмата по география в кипърската образователна система включва учебни теми и подтеми, показатели за постижения, специфични индикатори за оценяване и индикатори за формирането на компетентности. За всяка тема са определени допълнителни знания и умения, които учениците следва да придобият в процеса на обучение. В българските учебни програми също се откроява ясна структурна организация, включваща теми и подтеми, очаквани резултати от обучението, дейности и ключов понятиен апарат. Характерна особеност на българската програма е наличието на ясно формулиран понятиен апарат, който липсва в кипърската програма. Сходна е и общата структура на програмите по география и история в българската образователна система.

Тематични направления в обучението по география

В гимназиалния етап на образованието в Република Кипър се разглеждат следните основни теми.

I гимназиален клас:

- Въведение в географията
- Нашата планета
- Умения за работа с карта
- Нашият свят
- Атмосфера.

II гимназиален клас:

- Цифровият свят на географията
- Динамичната Земя
- Нашата епоха на Земята
- Икономически дейности и енергия
- Световни предизвикателства.²¹

В българската образователна система тематичното съдържание е структурирано по следния начин.

7. клас:

- География на континентите и страните
- География на България
- Географска информация.

8. клас:

- Планетата Земя
- География на природата
- Географска информация.²²

Сравнителният анализ на тематичното съдържание показва наличието на общи концептуални области²³, свързани с изучаването на планетата Земя, природните процеси и уменията за работа с географска информация. Наред с това се открояват и специфични особености на всяка от образователните системи (таблица 4).

Таблица 4. Сравнителен анализ на тематичните области в обучението по география в България и Кипър

Тематична област	България	Кипър
Картографски умения и пространствена ориентация	Работа с географска карта; географска информация; определяне на географски координати; анализ на карти и профили	Работа с карта и референтни мрежи; използване на цифрови навигационни системи (GNSS, GPS); прилагане на цифрови картографски инструменти
Регионална география	Подробно изучаване на географията на континентите и страните; задълбочено разглеждане на географията на България и Балканския регион	Ограничено регионално съдържание; изучаване на природния комплекс Троодос и специфични природни характеристики на острова
Планетата Земя и природни процеси	Планетата Земя; вътрешен строеж на Земята; природни компоненти и природни комплекси	Положение на Земята в Слънчевата система; динамични процеси – вулкани, земетресения и природни бедствия
Климат и атмосфера	Климатични пояси; фактори за формиране на климата; практическа работа с климатични данни	Анализ на климатични карти и климатограми; изследване на атмосферните процеси
Практически дейности и изследвания	Практически задачи: изготвяне на прогноза за времето; работа със синоптични карти; изработване на схеми и модели	Теренни изследвания; работа с географски информационни системи (ГИС); използване на цифрови географски ресурси
Глобални проблеми и устойчиво развитие	Глобални проблеми на съвременността; природни ресурси и тяхното използване	Климатични промени; икономически дейности и енергия; водни цикли; предимства и предизвикателства от членството в ЕС

Представеното сравнение показва, че макар да съществуват сходни тематични области в двете образователни системи, акцентите в тяхното съдържание се различават. Българската учебна програма е по-силно ориентирана към регионалната география и изучаването на националното пространство, докато кипърската програма поставя по-ясен акцент върху глобалните процеси, съвременните екологични проблеми и използването на дигитални технологии в географските изследвания. Особено отчетливо е присъствието на географски информационни системи и цифрови навигационни технологии в кипърската програма, което отразява тенденциите към дигитализация на географското образование.

Основни изводи

Резултатите от сравнителния анализ показват, че въпреки наличието на сходни тематични направления съдържанието и акцентите в обучението по география в двете образователни системи се различават съществено. Българските учебни програми поставят по-силен акцент върху регионалната география, включително върху географията на България, Балканския полуостров и европейските държави. В кипърската система се наблюдава по-ясно изразена ориентация към глобалните географски процеси и съвременните световни проблеми.

Особено внимание в кипърската програма се отделя на използването на дигитални технологии и географски информационни системи (ГИС) в обучението. Чрез тях се развиват дигиталните компетентности на учениците и се създават възможности за анализ на реални пространствени данни. Европейският педагогически опит показва, че използването на мобилни приложения и цифрови образователни ресурси в обучението по география може значително да подобри разбирането на пространствените процеси и взаимодействия (Peter et al. 2020). Учебните материали, разработени чрез ГИС, могат да бъдат използвани за анализ на сателитни изображения, промени в климата, мониторинг на природни процеси и изследване на природни бедствия (Atanasova 2023).

Тенденциите към дигитализация на географската наука и образование поставят необходимост от актуализиране на съдържанието и методите на преподаване в училищната география в България (Vasileva 2024). В този контекст кипърската образователна практика предлага ценни примери за интегриране на съвременни технологични инструменти в обучението.

Друг съществен аспект на географското образование в Кипър е включването на теми, свързани с европейската интеграция, екологичните проблеми и устойчивото развитие. Учениците анализират както ползите, така и предизвикателствата, произтичащи от членството в Европейския съюз, както и последиците от климатичните промени и човешката дейност върху природната среда. Подобен подход съдейства за формирането на активна гражданска позиция и екологична култура още в ранна възраст.

Наблюденията върху социалната практика в кипърските населени места показват, че подобни образователни акценти се отразяват и върху обществените нагласи – например в разпространените практики за разделно събиране на отпадъци и поддържането на висока степен на обществена чистота в публичните пространства.

Заклучение

В резултат на проведеното сравнително изследване могат да бъдат формулирани няколко основни извода относно сходствата и различията между българската и кипърската образователна система в областта на обучението по история и география. Анализът показва, че и двете системи поставят акцент

върху сходни тематични ядра и се основават на компетентностен подход в обучението. Наред с това обаче се открояват и съществени различия, свързани с организацията на учебния процес, използваните методи на преподаване и степента на интегриране на практически дейности и дигитални технологии в образователната практика.

Едно от съществените предимства на кипърската образователна система е по-силно изразената практическа насоченост на обучението, както и системното използване на съвременни цифрови технологии. Тези елементи създават условия учениците да се превърнат в активни участници в образователния процес, като участват в изследователски дейности, проектно базирано обучение и работа с разнообразни дигитални ресурси. Подобен подход стимулира развитието на критическо мислене, аналитични умения и умения за самостоятелно търсене и обработване на информация.

Позовавайки се на кипърския опит и извеждайки положителните елементи от тяхната образователна практика, могат да бъдат формулирани някои препоръки, насочени към усъвършенстване на бъдещите учебни програми по история и география в българското училищно образование.

1. Разширяване на практическите форми на обучение извън класната стая. Включването на повече теренни занятия по история и география би допринесло за по-дълбоко и устойчиво усвояване на учебното съдържание. Изучаването на конкретни исторически събития и процеси на мястото, където са се случили, позволява на учениците да изградят по-ясна представа за историческата реалност. Подобен подход може да се прилага към различни исторически периоди. Например теми, свързани с просветното дело през Българското възраждане, биха могли да се разглеждат в селища с богато образователно и културно наследство като Елена, Копривщица, Стара Загора, Габрово и други. Допълнително учениците могат да участват в дейности като наблюдение на археологически разкопки, анализ на музейни експонати, работа с архивни документи и архивни единици. Подобни практики допринасят както за формиране на историческо мислене, така и за развитие на умения, свързани с изследователската дейност и професионалната ориентация.

2. По-широко интегриране на дигиталните компетентности в учебните програми. Анализът показва, че в настоящите учебни програми по история и цивилизации дигиталните компетентности са с относително нисък дял на прилагане. Съвременното образование обаче изисква учениците да развиват умения за търсене, подбор, критичен анализ и синтез на информация от разнообразни източници. Особено значение придобива изграждането на медийна и информационна грамотност, която позволява на учениците да оценяват надеждността и достоверността на използваната информация. Използването на дигитални платформи, интерактивни карти, виртуални музеи, дигитални архиви и създаването на собствени мултимедийни продукти (презентации, дигитални проекти, подкасти и др.)

могат значително да повишат мотивацията и активното участие на учениците в учебния процес.

3. Насърчаване на интердисциплинарния и проектно базиран подход в обучението. По-тясната интеграция между история, география и други обществени науки би създала възможности за по-цялостно разбиране на социалните, икономическите и културните процеси. Проектно базираното обучение позволява учениците да работят по реални проблеми и казуси, да събират и анализират информация, както и да представят резултатите от своята работа чрез различни форми на презентация. Този подход подпомага развитието на ключови умения, като работа в екип, критическо мислене, комуникация и творческо решаване на проблеми.

4. По-активно използване на местното културно-историческо и природно наследство като образователен ресурс. България разполага с богато културно и природно наследство, което може да бъде ефективно интегрирано в обучението по история и география. Чрез сътрудничество между училищата, музеите, културните институции и научните организации могат да се създадат устойчиви образователни практики, които да свързват учебното съдържание с реалната среда и локалната идентичност.

В по-широк контекст съвременната трансформация на образованието изисква разработването на модерни учебни програми, които отговарят на динамичните обществени и технологични промени. В центъра на този процес следва да бъде поставен ученикът като активен участник в образователната дейност, а не като пасивен получател на знания. Формирането на знания, умения и нагласи следва да се осъществява чрез разнообразни образователни дейности – изследователски задачи, практически занятия, дискусии по актуални обществени проблеми и работа по проекти. По този начин образованието може да допринесе за изграждането на личности с гражданска ангажираност, социална отговорност и способности за адаптация към предизвикателствата на съвременния свят и на пазара на труда.

Благодарности и финансиране

Това изследване е разработено по проект № 80-10-29/21.05.2025 – „Концепция за прилагане на междупредметна интеграция в обучението по география и история, базирана на примера на образователната система в Кипър“ на СУ „Св. Климент Охридски“.

БЕЛЕЖКИ

1. Αναλυτικό πρόγραμμα Ιστορίας, Γενικός σκοπός κατά τάξη, Γυμνάσιο και λύκειο, https://sch.cy/sm/124/ap_genikos_skopos_kata_taxi.pdf [Viewed 2025-11-25].
2. Education System in Cyprus: Structure, Stages, and Key Features. <https://trinity.cy/ru/education-system-in-cyprus> [Viewed 2025-11-25].

3. Ibid.
4. Education in the Republic of Bulgaria for 2024/2025 school year. National Statistical Institute. https://www.nsi.bg/en/file/28700/Education2024_en_DKG7QZM.pdf?utm_source=chatgpt.com [Viewed 2025-11-25].
5. Учебна програма за единадесети и дванадесети клас по история и цивилизации. Профилирана подготовка. <https://www.mon.bg/nfs/2018/12/profil-istoria.pdf> [Viewed 2025-11-25].
6. Αναλυτικό πρόγραμμα Ιστορίας. Περιεχόμενο. https://sch.cy/sm/124/ap_periechomeno.pdf [Viewed 2025-11-25].
7. Προγραμματισμοί. Λύκειο. <https://istom.schools.ac.cy/index.php/el/istoria/programmatismoi> [Viewed 2025-11-25].
8. Ibid.
9. Учебна програма за единадесети и дванадесети клас по история и цивилизации. Профилирана подготовка. <https://www.mon.bg/nfs/2018/12/profil-istoria.pdf> [Viewed 2025-11-25].
10. Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας. Αναλυτικό πρόγραμμα. Προγράμματα Σπουδών. https://www.moec.gov.cy/analytika_programmata/programmata_spoudon.html [Viewed 2025-11-25].
11. Ibid.
12. Учебна програма за единадесети и дванадесети клас по история и цивилизации. Профилирана подготовка. <https://www.mon.bg/nfs/2018/12/profil-istoria.pdf> [Viewed 2025-11-25].
13. Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/improving-quality/key-competences> [Viewed 2025-11-25].
14. Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας. Αναλυτικό πρόγραμμα. Προγράμματα Σπουδών. https://www.moec.gov.cy/analytika_programmata/programmata_spoudon.html [Viewed 2025-11-25].
15. Учебна програма за единадесети и дванадесети клас по история и цивилизации. Профилирана подготовка. <https://www.mon.bg/nfs/2018/12/profil-istoria.pdf>; Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας. Αναλυτικό πρόγραμμα. Προγράμματα Σπουδών. https://www.moec.gov.cy/analytika_programmata/programmata_spoudon.html [Viewed 2025-11-25].
16. Αναλυτικό πρόγραμμα Ιστορίας, Γενικός σκοπός κατά τάξη, Γυμνάσιο και λύκειο, https://sch.cy/sm/124/ap_genikos_skopos_kata_taxi.pdf [Viewed 2025-11-25].
17. Учебна програма за единадесети и дванадесети клас по история и цивилизации. Профилирана подготовка. <https://www.mon.bg/nfs/2018/12/profil-istoria.pdf> [Viewed 2025-11-25].
18. Справочник на образователната система в Кипър. Министерство на образованието и културата. ISBN 978-9963-0-9092-1. <https://www.moec.gov.cy/odigos-ekpaidefsis/documents/bulgarian.pdf> [Viewed 2025-11-25].

19. Рамкови учебни планове. https://www.mon.bg/nfs/2025/01/nrdb4-2015_izm2023-ucheben-plan-pril1-oo-osnovna.pdf; https://www.mon.bg/nfs/2025/01/nrdb4-2015_izm2023-ucheben-plan-pril7-profil.pdf [Viewed 2025-11-25].
20. Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας. Αναλυτικό πρόγραμμα. Προγράμματα Σπουδών. https://www.moec.gov.cy/analytika_programmata/programmata_spoudon.html [Viewed 2025-11-25].
21. Ibid.
22. Учебни планове за общообразователна подготовка. <https://www.mon.bg/obshto-obrazovanie/uchebni-planove-i-programi-2/uchebni-programi/uchebni-programi-za-obsthoobrazovatelna-podgotovka> [Viewed 2025-11-25].
23. Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας. Αναλυτικό πρόγραμμα. Προγράμματα Σπουδών. https://www.moec.gov.cy/analytika_programmata/programmata_spoudon.html; Учебни планове за общообразователна подготовка. <https://www.mon.bg/obshto-obrazovanie/uchebni-planove-i-programi-2/uchebni-programi/uchebni-programi-za-obsthoobrazovatelna-podgotovka> [Viewed 2025-11-25].

ЛИТЕРАТУРА

- АТАНАСОВА, З., 2023. Развиване на дигиталната компетентност чрез ГИС системи в урока по география и икономика. *Компетентности и квалификация в образователната система*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, с. 111 – 121. ISBN: 978-619-201-708-8.
- ВАСИЛЕВА, М., 2024. Относно дигитализацията училищната география. *Педагогика*, Т. 96, кн. 3s, с. 72 – 88. ISSN 0861-3982.
- МИШЕВА, К., 2024. Ролята на дигиталната компетентност в училищното историческото образование. *Педагогика*, Т. 96, кн. 3s, с. 89 – 109. ISSN 0861-3982.
- PETER, C., BESSEL, A., BENGEL, P., 2020. Naturschutz durch (di- gitale) Naturbeobachtung - Ein Exkursionskonzept zur Strukturdiversität am Beispiel Totholz. *Praxis Geographie*, no. 5, pp. 17 – 21.
- PETER, C., SPRENGER, S., 2022. Digitalization and Geofraphy Education. A Curricilum Analysis. *Erdkunde*, vol. 76, no. 1, pp. 3 – 19. ISSN 2702-5985 (Online). <https://doi.org/10.3112/erdkunde.2022.01.01>.

Acknowledgements & Funding

This study was developed under project No. 80-10-29/21.05.2025 – “Concept for the implementation of interdisciplinary integration in the teaching of geography and history, based on the example of the educational system in Cyprus” of Sofia University “St. Kliment Ohridski”.

REFERENCES

- ATANASOVA, Z., 2023. Razvitie na digitalnata kompetentnost chrez GIS-sistemi v uroka po Geografia I i ekonomika. *Kompetentnosti I kvalifikaciya v obrazovatelната Sistema*. Shumen: UI „Episkop Konstantin Preslavski“, pp. 111 – 121. ISBN: 978-619-201-708-8.
- MISHEVA, K., 2024. Roliata na digitalnata kompetentnost v uchilishtnoto istorichesko obrazovanie. *Pedagogika-Pedagogy*, vol. 96, no. 3s, pp. 89 – 109. <https://doi.org/10.53656/ped2024-3s.05>.
- PETER, C., BESSEL, A., BENDEL, P., 2020. Naturschutz durch (di- gitale) Naturbeobachtung - Ein Exkursionskonzept zur Strukturdiversität am Beispiel Totholz. *Praxis Geographie*, no. 5, pp. 17 – 21. Available from: https://c.wgr.de/f/onlineanhaenge/files/html5_preview/8ab696b10f21cec7686d11b1b21a4fb25b37df87a038b9187f3ebf3e86bb3226/index.html?sp=true [Viewed 2025-11-25].
- PETER, C., SPRENGER, S., 2022. Digitalization and Geography Education. A Curriculum Analysis. *Erdkunde*, vol. 76, no. 1, pp. 3 – 19. ISSN 2702-5985 (Online). <https://doi.org/10.3112/erdkunde.2022.01.01>.
- VASILEVA, M., 2024. Otnosno digitalizatsiyata i uchilishtnata geografia. *Pedagogika-Pedagogy*, vol. 96, no. 3s, pp. 72 – 88. ISSN 0861-3982.

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF HISTORY AND GEOGRAPHY EDUCATION IN BULGARIA AND THE REPUBLIC OF CYPRUS – COMPARATIVE ANALYSIS AND DEVELOPMENT PERSPECTIVES

✉ **Dr. Maya Vasileva, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-5514-9756

WoS Researcher ID: AAK-6619-2021

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

E-mail: mayawasileva@gea.uni-sofia.bg

✉ **Dr. Katya Misheva, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-6963-0997

WoS Researcher ID: KQR-7335-2024

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

E-mail: kkmisheva@uni-sofia.bg